

УДК 338.436 (477)

Г.Б. Пекна
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту ЗЕД та логістики,
Університет економіки та права «КРОК»

Підвищення конкурентоспроможності українських підприємств у галузі АПК при ефективному використанні прямих іноземних інвестицій

У статті розглянуто аналіз механізму впливу інвестицій на підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК; основні проблеми, що стримують надходження інвестицій та напрями їх розв'язання.

Ключові слова: прями іноземні інвестиції, інвестиційний клімат, інвестор, сільське господарство, агропромисловий комплекс.

Г.Б. Пекна
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджмента ВЭД и логистики,
Университет экономики и права «КРОК»

Повышение конкурентоспособности украинских предприятий в области АПК при эффективном использовании прямых иностранных инвестиций

В статье рассмотрен анализ механизма влияния инвестиций на повышение конкурентоспособности предприятий АП; основные проблемы, сдерживающие приток инвестиций и направления их решения.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, инвестиционный климат, инвестор, сельское хозяйство, агропромышленный комплекс.

H. Pekna
*Ph.D. in Economics, Associate Professor
of Foreign Activity International Management
and Logistics Department, «KROK» University*

Improving of Ukrainian enterprises competitiveness in the agroindustrial complex by efficient use of foreign direct investment

In the article the analysis of the influence mechanism of investment on improving of agricultural enterprises competitiveness is provided, the main problems that hinder the flow of investments and ways to solve them are considered.

Keywords: foreign direct investment, investment climate, investor, agriculture, agro-industrial complex.

Постановка проблеми

Інвестиції відіграють важливу роль в розвитку економіки будь-якої країни світу, Україна також не є винятком. Завдяки залученню коштів у виробництво збільшуються його обсяги, модернізуються засоби, а в межах країни підвищується рівень ринкової конкуренції, платіжний баланс, розвивається інвестиційна інфраструктура. Інвестори визначають доцільності розміщення коштів у країнах світу, даючи оцінку інвестиційному клімату.

Однією з найактуальніших проблем країн на сучасному етапі розвитку світового господарства є вирішення питання залучення та ефективного використання іноземних інвестицій. Успішне вирішення цього завдання насамперед залежить від вираженої державної політики в регулюванні іноземного інвестування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У розробленні проблеми ефективності залучення прямих іноземних інвестицій у контексті забезпечення економічного зростання українських підприємств АПК та їх конкурентоспроможності суттєвий внесок зробили вітчизняні вчені В.М. Коваль, О.Б. Каламан [5; 6], які розглядають вплив іноземних інвестицій на розвиток вітчизняних підприємств агропромислового комплексу. У роботах О.М. Гончарової, О.В. Гаврилюка [1; 2] розглянуто стан інвестиційного клімату в Україні, його проблеми та напрями покращення.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Фінансова та політичні кризи внесли певні корективи в інвестиційну діяльність нашої країни. Саме тому необхідним є переосмислення ролі окремих факторів, їхнього впливу на інвестиційну привабливість і конкурентоспроможність підприємств АПК.

Формулювання цілей статті

Метою роботи є аналіз механізму впливу інвестицій на підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК, основні проблеми, що стримують надходження інвестицій та напрями їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу дослідження

У 2011р. інвестиційні процеси активізувалися і випереджають загальноекономічну динаміку. Якщо приріст обсягу ВВП становив 5,3% у першому та 3,8% у другому кварталі, приріст промислової продукції в січні-червні становив 8,7%, то зростання інвестицій в основний капітал досягло 12% у першому та 15,9% у другому кварталі відносно відповідних періодів попереднього року.

За даними Держкомстату України на 1 квітня 2013 р. обсяг інвестицій у сільське господарство становить 773,8 млн. дол., у харчову промисловість – 3055,8 млн. доларів. Порівняно з попереднім аналогічним періодом ці показники збільшилися на 29,8 і 805,8 млн. дол. відповідно [9].

Загалом обсяг унесених з початку інвестування в економіку України прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) на 1 квітня 2013 р. становив 55708,9 млн. доларів. Інвестиції надійшли зі 136 країн світу.

Серед зарубіжних фірм-інвесторів, що розпочали свою діяльність в Україні й досить активно інвестують в агропромисловий комплекс, чимало провідних іноземних компаній і навіть світових, зокрема, «Лта Холдинг С. А.» (Швейцарія), «Каргілл», «Кейс» (США), «Янке» (ФРН) тощо. Це свідчить про існування зацікавленості в Україні з боку іноземних інвесторів [3].

Найвищу інвестиційну привабливість у нашій країні у 2012 р. мають такі види господарської діяльності: промисловість (31,5%), водночас частка в за-

гальному обсязі зменшується щороку. У тому числі перспективною і пріоритетною галуззю промисловості, на нашу думку, є металургія, інвестиції в цю сферу становлять 11,31% загального обсягу. Друге місце займає фінансова діяльність – 16105,6 млн. дол., що на 1,3% менше, ніж у 2011 році. Збільшення іноземного капіталу у 2012 р. спостерігалось на підприємствах, які здійснювали операції з нерухомості, торгівлю, послуги транспорту і зв'язку.

Зменшення обсягів інвестицій відбулося в наступних галузях: сільське господарство, будівництво, охорона здоров'я.

Попри це, Україна має кілька конкурентних переваг і в цілому сильні експортні позиції за деякими видами продукції, попит на яку у світі постійно зростає. У 2010 р. 14% загального обсягу експорту України припадало на експорт сільськогосподарської продукції, у якому 83% становили зернові й олійні культури, рослинні та тваринні жири [2].

Україна має всі необхідні передумови, щоб стати провідним виробником і експортером сільськогосподарської продукції у світі. Природні ресурси, клімат, ґрунти і одвічні традиції аграрного виробництва забезпечують міцну основу потужного сільського господарства.

Попри це, недостатня прозорість, непослідовність і здебільшого безсистемний характер державного регулювання заважають країні залучити інвестиції для стимулювання розвитку і зростання економіки. Негативним наслідком цього є значні коливання як загального обсягу виробництва продукції, так і врожайності сільськогосподарських культур. Через це аграрному секторові не вдається повною мірою скористатися значними природними перевагами. Показники виробництва багатьох видів рослинницької та тваринницької продукції залишаються значно нижчими порівняно з відповідними показниками розвинених країн [1].

За період відновлення виробничого потенціалу галузі, що розпочався близько 2000 р., врожайність у цілому підвищилася, але загальна продуктивність відстає, особливо якщо порівняти її з показниками попередніх періодів. Наприклад, урожайність зерна в Україні залишається нижчою за показники його виробництва за радянських часів, при цьому врожайність зерна в Росії та Казахстані наразі вже перевищує той рівень. Водночас розвинуті країни, зокрема Західної Європи, де зернове виробництво є високоінтенсивним, мають істотно вищі показники врожайності (Таблиця 1, Таблиця 2).

Слід зазначити, що в цілому інвестиції в підвищення продуктивності, покращення управління аграрним бізнесом і нарощування загального виробничого потенціалу є прибутковими. Протягом 2002-2007 рр. сільське господарство мало річну дохідність капіталовкладень в середньому понад 25%, що є найвищим показником серед усіх провідних галузей економіки України. Але за обсягом інвестицій цей сектор далеко не перший. Незначний приплив іноземних інвестицій у сільське господарство, попри вищі за середні показники дохідності, вказує на існування глибоких гальмуючих чинників у цій сфері. Такі негативні чинники мають структурний характер і стримують як іноземних, так і внутрішніх інвесторів від інвестицій у цю, здавалося б, потенційно привабливу галузь.

Таблиця 1

Урожайність зернових в Україні порівняно з країнами колишнього Радянського Союзу – провідними виробниками зерна, т/га

Роки	Україна	Росія	Казахстан
2005-2008	2,67	1,94	1,06

Джерело: [4]

Таблиця 2

Урожайність зернових в Україні порівняно з іншими країнами світу – провідними виробниками зерна, т/га

Роки	Україна	Аргентина	Австралія	Канада	США	Західна Європа
2005-2006	2,40	3,70	2,00	3,03	6,39	6,66

Джерело: [4]

Результати дослідження свідчать, що протягом останніх п'яти років переважна більшість підприємств (88%) вклали кошти у свій розвиток, при цьому середній обсяг капіталовкладень становив приблизно 2 млн. гривень (270 тис. дол.). Ця цифра є нижчою для приватних підприємств: 153 280 грн. (19,402 тис. дол.) [7].

Сільське господарство вимагає значних інвестицій, що дали б змогу виробникам залучити необхідні ресурси й забезпечити підвищення ефективності виробництва за рахунок технологічного переоснащення виробничих процесів, а не лише за рахунок залучення додаткових сільгоспугідь. Майже половина підприємств-респондентів (49%) повідомила, що інвестувала в сільгоспугіддя. Це, згідно з результатами цього дослідження, було основним видом аграрних інвестицій. Більше третини приватних підприємств (34%) надавали пріоритет саме такому виду інвестицій. Оскільки й досі діє мораторій на продаж сільськогосподарських земель, агропідприємства активно орендують землі, при цьому максимальний строк оренди становить 49 років. Така ситуація може означати, що підприємства збільшують обсяги виробництва сільгосппродукції, насамперед, шляхом розширення своєї виробничої бази (оренованих площ), а не підвищення врожайності за рахунок інвестицій в інноваційні технології [6].

Однією з найефективніших форм залучення іноземних інвестицій є спільні підприємства. Через спільне підприємство в агропромисловий комплекс надходять прогресивні технології, нова техніка, досконаліші форми організації виробництва. На цій основі буде не тільки досягтися вища ефективність виробництва, а й зростатимуть рівні організації, управління і кваліфікації працівників [5].

Надходження іноземних інвестицій може спричинити прямі й непрямі ефекти. Прямий ефект характеризується зростанням кількісних і якісних показників діяльності вітчизняних підприємств з іноземними інвестиціями. Непрямий ефект проявляється через взаємодію вітчизняних підприємств АПК з іноземним сектором, у результаті чого утворюється синергетичний ефект.

Частка агропідприємств, що спрямовують свої інвестиції в розвиток потужностей зі зберігання продукції, становить 14%, тоді як сільгоспугіддя становлять 49%, устаткування (34%), транспортні засоби (22%), нові технології (8%), інше (15%). Ця цифра досить низька, зважаючи на те, що гостра нестача зернохосвищ та елеваторів у межах господарств вважається багатьма операторами ринку однією з основних причин, через які сільгоспвиробники вимушені продавати свій урожай одразу після збору. У цьому разі продукція надходить на ринок за нижчою ціною, аніж могла б бути продана на пізніших стадіях маркетингового року, коли цінова кон'юнктура є більш привабливою.

Однією з ключових проблем агропромислового комплексу є обмежений доступ до зовнішніх фінансів: 75% підприємств повідомили, що незадовільний доступ до позик та/або кредитів був основною перешкодою для подальшого розширення їхнього бізнесу та інвестицій у нього. Фінансування за рахунок внутрішніх коштів, як-от нерозподіленого прибутку (60%), очолює список джерел фінансування серед підприємств агробізнесу, тоді як лише третина опитаних

респондентів (28%) одержують зовнішнє фінансування у вигляді банківських кредитів. Відсутність застави або іншого забезпечення, високі ризики, пов'язані з кредитуванням сільськогосподарського виробництва, і недостатнє знання специфіки агробізнесу працівниками банківського сектору є основними причинами обмеженого доступу агробізнесу до комерційного кредитування [8].

Підвищення продуктивності та ефективності виробництва (скорочення виробничих витрат) були основними мотивуючим чинниками інвестицій в аграрний бізнес. Близько 76 і 58% підприємств відповідно вказали на них як на найімовірніші, або основні причини для інвестицій. Необхідність консолідації внутрішнього ринку та задоволення очікувань місцевих споживачів щодо якості продукції становили другу групу причин для інвестування, що підтвердили 43 і 56% респондентів відповідно.

До третьої групи чинників, що спонукали до прийняття рішень про інвестиції, увійшли необхідність забезпечення надійного постачання виробничих ресурсів і сировини (42%) та бажання зменшити сезонні коливання цін за рахунок інвестицій у покращення умов зберігання сільгосппродукції (42%).

Результати дослідження вказують на те, що основними перешкодами для інвестування, з якими сільгосппідприємства в Україні стикаються на етапі реалізації готової продукції, є нестабільність і сезонні коливання цін (76%), змовницькі методи діяльності покупців (63%), регульовані урядом торговельні націнки (62%), високі транспортні витрати (60%).

Ураховуючи, що більшості респондентів доводилося покладатися на власні внутрішні кошти для фінансування своєї господарської діяльності, будь-які коливання цін мали величезний вплив і загострювали проблему дефіциту ліквідності господарств. Крім того, на відпускних цінах на зерно значно більшою мірою могли негативно позначитися заходи державної політики на аграрних ринках, наприклад, введення у 2010 р. експортних квот на зерно. Внутрішні ціни на врожай зернових у 2010 р. істотно знизилися, як результат – помітно зменшилися доходи фермерів [5].

Низька якість послуг із післязбирального транспортування й логістики обумовлюється поганим станом транспортних засобів і складських приміщень, низьким рівнем захисту прав власності фермерів на сільгосппродукцію, що зберігається на зовнішніх елеваторах, і незадовільним станом системи складських свідоцтв. Згідно з дослідженням, існуюча нормативна база, що регулює надання послуг із післязбирального транспортування й логістики сільськогосподарської продукції, є ще однією вагомою перешкодою для розвитку галузі. Це підтвердили майже 80% опитаних підприємств.

Близько 45% сільськогосподарських підприємств вказали на відсутність складських приміщень як на ще одну перешкоду для здійснення господарської діяльності.

Фермерам, що не мають власних складів, як правило, залишається два варіанти – або продавати свою продукцію відразу після збору врожаю, або зберігати її на зовнішньому елеваторі. Останній вибір не завжди є найкращим, тому що за відсутності альтернативи багато операторів складських приміщень вдаються до недобросовісних дій, таких як свідоме заниження сорту якості продукції або нечасне повернення фермеру продукції, що перебуває на зберіганні.

Низький рівень розвитку транспортної інфраструктури, логістики та потужностей зі зберігання сільгосппродукції, а також неефективні заходи державного регулювання аграрних ринків, зокрема ті, що стосуються реалізації виробленої продукції та регулювання цін, істотно гальмують розвиток сільського господар-

ства в Україні. Це накладає невинуватий тягар на підприємства, не даючи їм можливості отримати вигоду від знаних природних переваг країни і знижуючи загальну конкурентоспроможність її агропромислового сектора.

У межах цього дослідження вдалося визначити певні чіткі напрями реформ, виходячи з пріоритетів розвитку приватного сектору країни [4]:

1. Сприяти полегшеному доступу сільськогосподарських підприємств до зовнішнього фінансування, зокрема, довгострокового кредиту на комерційних засадах, шляхом удосконалення нормативно-правових механізмів надання кредитів під заставу та використання сільськогосподарських земель як об'єкта купівлі та продажу.

Створення ефективного ринку сільськогосподарських земель і впровадження нових фінансових продуктів для фермерів (наприклад, складські свідоцтва) відіграватиме важливу роль у розширенні можливостей комерційного фінансування, що вкрай необхідне агропідприємствам для здійснення довгострокових інвестиційних проектів.

2. Створити більш сприятливе регуляторне середовище для розвитку ланцюга реалізації сільгосппродукції.

Розвинена й диверсифікована інфраструктура аграрного ринку з достатньою кількістю складських приміщень, у тому числі потужних лінійних елеваторів, зерносховищ, складів, холодильників, оптових ринків і розподільчих центрів, дасть змогу агробізнесу знизити логістичні витрати та витрати на реалізацію сільгосппродукції під час її виходу на місцеві й міжнародні ринки. Чітка та ефективна нормативно-правова база також відіграватиме важливу роль у підвищенні конкурентоспроможності агропромислової галузі.

3. Утриматися від адміністративного регулювання аграрного експорту й цін на внутрішньому ринку, забезпечити більш прозорі та передбачувані заходи державної політики.

Урядові не слід вдаватися до адміністративних механізмів обмеження експорту та регулювання цін на внутрішньому ринку, таких як запровадження квот на експорт зерна та введення максимальних цін і торгових націнок. Ці адміністративні заходи спричиняють зменшення доходів виробників через зниження ринкових цін, призводять до фінансових збитків і звужують можливості ведення бізнесу, заважають сільськогосподарським виробникам та операторам ринку реалізувати нові інвестиційні проекти.

4. Привести нормативно-правову базу стосовно стандартів якості та безпечності харчових продуктів у відповідність до міжнародних і європейських принципів та практики. Приведення національної нормативної бази у відповідність до європейських та міжнародних принципів і практики регулювання безпечності та якості харчових продуктів допоможе усунути нормативні розбіжності й вади в регулюванні. Наприклад, підвищення рівня обізнаності про міжнародні стандарти якості та норми безпечності харчових продуктів, такі як GLOBALG.A.P і HACCP, дасть можливість усунути подвійне регуляторне навантаження, покращити якість і безпечність українських продуктів харчування, підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції на міжнародних ринках.

5. Розвивати лізингові відносини в аграрному секторі, що сприятиме забезпеченню нових конкурентних позицій підприємств АПК. Лізинг може стати альтернативою кредитування, що дасть можливість отримати необхідні ресурси та уникнути значних втрат. Найбільшим постачальником техніки в Україні є НАК «Укragenrolizing», який пропонує аграріям надійну і порівняно недорогу техніку. Використання лізингу дає змогу направляти ресурси на розширення виробництва та впровадження передових технологій. Перевагою лізингу в галузі АПК

є те, що, окрім всього, він є ефективним інвестиційним механізмом оновлення основних засобів, не виключає, а передбачає інші форми державного регулювання, наприклад, податкові та кредитні пільги. Що ж до лізингоотримувачів, то вони зможуть: придбати якісні нові основні засоби без вилучення з господарської діяльності значних коштів; провести авансовий платіж (переважно від 20 до 30% вартості предмета лізингу) і негайно приступити до використання придбаного встаткування, таким чином, генерувати грошовий потік із його участю; здійснювати виплати за гнучким графіком платежів, який буде для них зручним, використовувати податкові пільги; не витратити час на здійснення страхування, державної реєстрації та інших передбачених законодавством дій. Також лізинг є новим перспективним фінансовим інструментом, здатним сприяти збільшенню інвестиційних вкладень в економіку країни [6].

Висновки

Для України стратегічна інвестиційна політика повинна максимально використовувати всі позитивні ефекти залучення ПІІ. Адже, незаперечною перевагою ПІІ перед національними джерелами капіталу й іншими формами міжнародних інвестицій є те, що вони генерують трансфер технологій і ноу-хау, при виваженому їх використанні мають високий потенціал позитивного впливу на економічний розвиток приймаючих економік. Тому для України стратегія залучення ПІІ повинна направити їх приплив у напрямі вирішення загальнонаціональних потреб, проблеми зайнятості, підвищення ефективності інвестування в реальний сектор, оптимізації народногосподарської структури, підвищення конкурентоспроможності продукції та країни в цілому. Варто суворо відслідковувати чи ПІІ не закріплюють сировинну спрямованість економіки, законсервують вітчизняні наукомісткі й високотехнологічні виробництва. Крім того, науково-обґрунтована стратегія залучення ПІІ повинна містити положення ефективної взаємодії (доповнення й заміщення) прямих іноземних і прямих внутрішніх інвестицій у напрямі досягнення бажаних темпів та інноваційних орієнтирів економічного зростання країни.

Серед причин недостатнього рівня економічного розвитку України є застарілий науково-технічний рівень виробництва. Морально і фізично застарілі виробничі потужності не можуть стати гарантом випуску конкурентоспроможної продукції, що відповідає б світовим стандартам якості. Стійке зростання економіки неможливе без оновлення виробничих фондів, освоєння сучасних технологій і, як наслідок, – залучення інвестицій. Залучення інвестицій повинно спиратися на ефективні інновації, що стане фактором виходу з економічної кризи, фактором забезпечення економічного зростання та національної економічної безпеки.

Стимулюючи інвестиційні потоки в галузі, що виробляють товари чи послуги з вищим рівнем доданої вартості, уряд зможе забезпечити стале зростання вітчизняних підприємств на довгострокову перспективу.

Література

1. Гаврилюк О. В. Інвестиційний імідж та інвестиційна привабливість України / О. В. Гаврилюк // Фінанси України. – 2010. – № 3. – С. 7-9.
2. Гончарова О. М. Інвестиційний клімат як фактор підвищення національної конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tpe.econom.univ.kiev.ua/data/2011_26/zb26_27.pdf
3. Грицюк І. В. Проблеми інвестицій АПК України / І. В. Грицюк // Управління розвитком. – 2012. – № 11. – С. 102-104.
4. Інвестиційний клімат в Україні: яким його бачить бізнес // Звіт міжнародної фінансової корпорації. Консультативна програма з покращення інвестиційного клімату в Європі та Центральній Азії. – К., 2011. – 114 с.

5. *Калман О. Б.* Проблеми інвестування та розвитку АПК України / О. Б. Каламан, Т. Яровенко // Економіка харчової промисловості. – 2010. – № 2. – С. 17-21.

6. *Коваль В. М.* Іноземні інвестиції – вагоме джерело для розвитку підприємств АПК / В. М. Коваль // Формування ринкової економіки [Електронний ресурс] : зб. наук. праць. – Спец. вип.: у 2 ч. Організаційно-правові форми агропромислових формувань: стан, перспективи та вплив на розвиток сільських територій / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; відп. ред. О. О. Беляєв. – К. : КНЕУ, 2011. – Ч. 1. – С. 223-227.

7. *Коренюк П. І.* Вплив інвестицій на економічну безпеку реального сектору національної економіки / П. І. Коренюк, Л. А. Горошкова, В. П. Волков // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2012. – Вип. 6 (2). – С. 12-17.

8. *Перверзєв В. І.* Економічна безпека АПК / В. І. Перверзєв, В. В. Козачкова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2011. – Вип. 19. – С. 102-106.

УДК 338.24

В.С. Сирота
*здобувач кафедри управління
фінансово-економічною безпекою,
Університет економіки та права «КРОК»*

Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства через призму показників корпоративної соціальної відповідальності: інноваційний підхід

Обґрунтовано необхідність пошуку нових підходів до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. Здійснено розгляд низки методик оцінки економічної безпеки, визначено їх переваги та недоліки. Запропоновано інноваційний підхід до оцінки рівня економічної безпеки на основі показників корпоративної соціальної відповідальності суб'єкта господарювання, який дасть змогу підвищити якість управління формуванням і забезпеченням необхідного рівня економічної безпеки в умовах сучасного динамічного середовища функціонування підприємств.

Ключові слова: економічна безпека, оцінювання, показники оцінки, складові, корпоративна соціальна відповідальність, соціально-орієнтоване управління.

В.С. Сирота
*соискатель кафедры управления
финансово-экономической безопасностью,
Университет экономики и права «КРОК»*

Оценивание уровня экономической безопасности предприятия посредством показателей корпоративной социальной ответственности: инновационный подход

Обоснована необходимость поиска новых подходов к оцениванию уровня экономической безопасности предприятия. Осуществлено рассмотрение методик оценки эко-